

УДК 37:504](470).09

ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ О. Я. ГЕРДА

Н. М. Малько¹, А. М. Малько²

¹ Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, вул. Крапив'янського, 2, Ніжин, 16600, Україна

² Ніжинська ЗОШ I-III ст. № 5, вул. Воздвиженська, 72, Ніжин, 16600, Україна

Сучасні масштаби екологічних змін створюють реальну загрозу для життя людей, що робить украй актуальною проблему зміни ставлення людства до природи. Цій меті служить екологічна освіта.

В умовах сьогодення підвищується роль і значення школи у формуванні та розвитку екологічної культури школярів. І хоча термін “екологічна освіта” з'явився у другій половині ХХ століття, багато складових цього процесу спостерігалися задовго до його появи. Особливо інтенсивно розробка основ елементарних екологічних знань відбувалася після відокремлення екології як самостійної науки про зв'язки живих організмів з навколишнім середовищем і один з одним (70-ті рр. ХІХ ст.). Це стало можливим завдяки діяльності прогресивних вчених-натуралістів, педагогів та методистів. Одним з таких педагогів-методистів був О. Я. Герд. У своїх наукових працях він приділяв належну увагу питанням вивчення природи та взаємозв'язкам, які існують у ній.

Тому вивчення педагогічної спадщини педагога-методиста О. Я. Герда становить значний інтерес для подальшої розробки проблем формування екологічної культури школярів.

Любов до природи слід виховувати з раннього дитинства. «Правильне і широке уявлення про природу, – писав О. Я. Герд, – про положення і значення в ній людини може і повинно стати результатом шкільного навчання» [4]. На його думку, «основна мета вивчення природничих дисциплін у тому, щоб шляхом засвоєння знань розвивати чуйність і любов дітей до природи, яка б зігрівала і робила їх кращими і після закінчення школи» [4].

Щоправда, обов'язок пробудити у дітей чуйність до природи лежить власне на сім'ї, але часто сім'я не звертає ніякої уваги на цей розвиток. Як засвідчують сучасні науковці формування екологічної культури дитини повинно розпочинатися ще в сім'ї, коли дитина тільки починає розмовляти, ходити та сприймати навколишній світ [1].

О. Я. Герд писав: «Перш ніж приступити до вивчення природничих наук необхідно викликати у дітей інтерес до природи. Це можливо лише при безпосередньому спілкуванні дітей з живими організмами в їх природному середовищі.

Найкращим джерелом для розвитку любові до природи є органічний світ, і в першу чергу це тварини. Щедрий матеріал для спостереження можуть надати домашні тварини і рослини невеликого саду. Уважно прослідкувавши життя рослини чи тварини, дитина

«БІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ – 2014»: Збірник наукових праць V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених і студентів. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. – С.517-520.

розуміє її і тому прив'язується до предмету свого вивчення, і це тепле почуття поступово переходить на все живе і на всю природу. Вивчаючи диких тварин і рослини в їх природних умовах діти поступово накопичують матеріал для чітких уявлень про цілі рослинні угруповання і групи тварин.

Коли таким чином діти вивчать все що їх оточує, тоді можна перейти до рослинного і тваринного світу віддалених місцевостей, порівнюючи їх з добре відомими картинами своєї батьківщини» [4]. Наведені слова відомого педагога ще раз підкреслюють твердження, що важливим шляхом реалізації екологічної освіти є краєзнавство. Тільки глибоке і всебічне вивчення свого рідного краю забезпечить підвищений рівень готовності молоді до практичної екологічної діяльності.

Як відомо, екологія синтезує аналітичні дані багатьох галузей біологічної науки і розглядає життя організмів в їх взаємозв'язку з навколишнім середовищем і між собою. Під «навколишнім середовищем» в екології розуміють сукупність усіх умов, в яких існують організми.

О. Я. Герд, визначаючи зміст природознавства в початковій школі, зазначає: «Учень повинен розуміти повну залежність рослин від світла, тепла, ґрунту, вологи і повітря. Він повинен знати всю різноманітність форм тварин і як вони пристосовані до умов навколишнього середовища. Він повинен розуміти зв'язок тваринного царства з рослинним. На кінець він повинен знати будову і функції організму людини і усвідомлювати зв'язок людини з навколишньою природою»[4].

Поглиблюючи питання взаємодії живих організмів з навколишнім середовищем О. Я. Герд у «Короткому курсі природознавства» розмістив спеціальний розділ під назвою «Умови життя» [3]. Тут він звертає особливу увагу на роль температури, води, кисню, світла та ін. у житті організмів. Розглядаючи вплив екологічних факторів педагог наводить яскраві приклади останніх досягнень науки. Як бачимо, в роботах педагога, розглядаються рослини і тварини, у зв'язку з їх пристосуванням до середовища, тобто в екологічному аспекті [5].

Для педагога суть викладання природничих наук полягала не в описі явищ, а у поясненні їх, у розумінні найважливіших процесів життя. У статті «Живлення рослин» О. Я. Герд піднімає важливе питання екологічної освіти – питання взаємодії людини з навколишнім середовищем. Він пише: «Як не багато кисню в атмосфері, але він не безмежний і його показники можуть зменшуватися... Людина потребує кисень для дихання, кисень використовується в процесі згорання вугілля. Найбільші споживачі кисню це заводи і фабрики які поглинають мільйони кубічних метрів кисню...» [4]. Для педагога важливо пояснити причину постійного відновлення кисню в атмосфері. Такою причиною він називає життєві процеси рослин. Не називаючи процес фотосинтезом він пояснює, що листки і загалом зелені частини усіх рослин поглинають із атмосфери вуглекислий газ і виділяють кисень. Таким чином О. Я. Герд розумів, що екологічне благополуччя

«БІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ – 2014»: Збірник наукових праць V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених і студентів. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. – С.517-520.

біосфери, й існування самої людини, визначається станом рослинного покриву планети.

Нагальним питанням екологічної освіти є збереження біорізноманіття Землі. О. Я. Герд ще в другій половині XIX ст. наголошував на проблемі зникнення видів. Так, у підручнику з географії він пише: «Ніде тваринний світ не відчув таких значних змін, як у Європі. Це відбулося внаслідок зменшення лісів і швидкого зростання населення. Ніде не знищено так багато хижих тварин. Так леви, які мешкали на Балканському півострові абсолютно знищені» [2].

Екологічна освіта не може обійтися без екскурсій у природу. О. Я. Герд наголошував, що екскурсії повинні показувати дітям взаємозалежність царств природи і поєднувати усю отриману інформацію з природничих дисциплін в єдине ціле. Він писав: «На рослинність, наприклад, впливають ґрунти і географічні умови місцевості. Одна і та ж рослина на сухому і бідному ґрунті несе одну мало розвинену голівку квітів на низенькому стеблі, з цільними, занадто опушеними листками, а на вологому і поживному ґрунті рослина росте високою з розвиненим стеблом і багатьма пишними квітковими голівками, з соковитими, блискучими і абсолютно голими лопатевими листками. І ці дві рослини, можливо, зросли від насіння одного і того ж виду» [4].

Отже, здійснення екологічної освіти в другій половині XIX ст. полягало не тільки і не стільки в повідомленні і заучуванні учнями нових термінів з області екології як науки, скільки в грамотній передачі на уроках змісту природничого матеріалу екологічного характеру. Підручники О. Я. Герда зовсім не містили екологічних термінів, і, тим не менш, велика кількість природничо-наукового матеріалу підручників, носило екологічну спрямованість, закладаючи в учнів основи екологічної культури.

Література

1. Бойчук Ю. Д. Екологія і охорона навколишнього середовища: навчальний посібник / Ю. Д. Бойчук, Е. М. Солошенко, О. В. Бугай. – [3-тє вид., випр. і доп.] – Суми: ВТД «Университетская книга»; – К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», – 2005. – 302 с.

2. Герд А. Я. Учебник географии (для средних учебных заведений). Ч. IV. Европа / Герд А. Я. – С.-Пб.: издание Л. Ф. Пантелеева, 1889. – 155 с.

3. Герд А. Я. Краткий курс естествоведения / Герд А. Я. – СПб.: издание Л. Ф. Пантелеева, 1899. – 259 с.

4. Герд А. Я. Избранные педагогические труды / Герд А. Я. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1953. – 208 с.

5. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць / Класич. приват. ун-т; [голов. ред.: Сущенко Т. І.]. – Запоріжжя: КПУ, 2009. – Вип. 3 (56). – 479 с.